

Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (1999): **Diskursanalyse som teori og metode.** Roskilde Universitetsforlag.

Anmeldt af: *Torill Strand*, Universitetet i Oslo, Pedagogisk Forskningsinstitutt, Boks 1092 Blindern, 0317 Oslo.

Jørgensen og Phillips gir i sin innføringsbok innblikk i tre ulike teoretiske innfallsvinkler til diskursanalyse. Deretter diskuterer de hvordan disse tre perspektivene kan kombineres, før de til slutt gir eksempel på en eklektisk, eller det de kaller en 'multiperspektivistisk', analyse av en national diskurs.

Av og til tenker jeg at en diskurs er som en såpeboble. Den blir skapt av pust i såpevann, - og svever tilsynelatende mer eller mindre vilkårlig rundt i rommet. Den kommer til syne både som seg selv, og som en speiling av rommets lys, farger og bevegelser. I forsøket på å gripe den løser den seg opp og forsvinner. Det eneste som er tilbake er minnet om såpeboblen, litt fuktighet på fingrene og smak av såpe i munnen. Så står jeg spørrende tilbake; ”ødelte jeg denne diskursen – eller ble jeg en del av den, idet den forandret seg?”

Diskursen

Phillips og Jørgensen bestemmer en diskurs som 'en bestemt måte å snakke om og forstå verden på'. Diskursen blir dermed nært forbundet med sosiale konstruksjoner og rekonstruksjoner av mening. Diskursen oppstår i, blir utformet av og får konsekvenser for sosial praksis. Diskursen blir dermed aldri kun speilinger av den sosiale verden, men bidrar også aktivt til å skape den. Forfattere vil imidlertid avgrense seg fra Foucaults monolittisme. Det er ikke slik at vi kan identifisere kun ett kunnskapsregime innenfor en historisk epoke.

Tvert om eksisterer det mange ulike diskurser side om side, der spillet om mening, kunnskap og makt skifter fra diskurs til diskurs. For å gripe den flerfoldige, mangetydige og ofte paradoksale meningskonstruksjonen i disse diskursive praksisene, må de diskursive mønstrene analyseres i lys av de konkrete kontekster de utfolder seg innenfor. På den måten kan en unngå illusjonen om at verden styres av kun én ideologi.

Ideologi og diskursiv praksis

Diskursiv praksis er altså en sosial praksis som både formes av og former den sosiale verden. På den ene siden er disse diskursive praksisene konkrete, individuelle og kontekstbundne. Og på den andre siden samtidig institusjonaliserte og sosialt forankret. Men i hvilken grad er diskursen fullt ut konstituerende for den sosiale verden, - eller i hvilken grad avspeiler den andre sosiale mekanismer. Og i hvilken grad kan vi sette likhetstegn mellom diskurs og ideologi, - eller i hvilken grad avspeiler diskursen andre, bakenforliggende ideologier? Phillips og Jørgensen presenterer her tre forskjellige perspektiver på diskursens rolle i konstruksjonen av den sosiale

verden, og på forholdet mellom diskurs og ideologi. Det de kaller diskursteori, kritisk diskursteori og diskurs-psykologi representerer derfor ikke bare tre ulike analytiske fokus, men også tre forskjellige perspektiver på forholdet mellom diskursiv og sosial praksis, diskurs og ideologi og forholdet mellom aktør og struktur.

Diskursteori, kritisk diskursanalyse og diskurs-psykologi

Diskursteorien er representert ved Laclau & Mouffes post-strukturalistiske diskursteori. For dem er diskurs en fastsettelse av betydning innenfor et domene, samtidig som enhver diskurs stadig konstrueres og rekonstrueres i kontinuerlig interaksjon med andre diskurser. Det vil derfor alltid foregå en 'diskursiv kamp' om betydningsfastsettelsen. Slik sett blir det denne diskursive kampen som blir fokus for diskursanalysen. For Laclau & Mouffe er alle sosiale praksiser diskursive. Diskursen blir dermed fullt ut konstituerende for det sosiale. Og det finnes heller ingen ting 'bakenfor' diskursen; diskursen er ideologien og ideologien er diskursen.

Kritisk diskursanalyse er representert ved Faircloughs kritiske diskursteori som fokuserer på hvordan diskursive praksiser har ideologiske virkninger. Det betyr at Fairclough til en viss grad skiller mellom diskursiv og sosial praksis, der det diskursive står i et dialektisk forhold til andre sosiale dimensjoner (eksempel er hvordan konstruksjonen av en bro både skjer gjennom diskursiv kommunikasjonsplanlegging og fysisk, arkitektonisk utforming av broen). Slik sett er diskurser både konstituerende for og konstituert av den sosiale verden. Og diskursive praksiser har absolutt ideologiske virkninger. Fokus for den kritiske diskursanalysen blir dermed både de diskursive praksisene, som bidrar til å konstruere vår verdensanskuelse og våre sosiale relasjoner, og den rolle som disse diskursive konstruksjonene spiller i å fremme visse gruppers interesser. Det kritiske elementet i kritisk diskursanalyse består derfor i avsløringen av hvordan diskursen bidrar til å skape og opprettholde sosiale posisjoner.

Diskurs-psykologien, representert ved Potter og Wetherell, fokuserer på hvordan folk aktivt, kreativt og strategisk bruker eksisterende diskurser til å framstille seg selv og andre på bestemte måter, - og hvilke sosiale konsekvenser denne framstillingen får. Slik sett fokusere diskurspsykologien på folks aktive språkbruk i konkrete sosiale relasjoner. Likevel forutsetter diskurspsykologien at denne hverdagsdiskursen inngår i en større samfunnsmessig strukturering. Et eksempel er Potter og Wetherells analyse av hvordan New Zealenderes diskursive kategorisering av seg selv som medlem av en sosial gruppe, - og som ikke-medlemmer av andre, bidro til å legitimere diskriminering av maoriene. Diskursene konstituerer altså i stor utstrekning den sosiale verden, fordi folk aktivt bruker eksisterende diskurser til å skape sosiale sammenhenger, - og til å produsere nye diskurser.

Eksemplarisk eklektisme

I bokens siste kapittel gjør forfatterne en eksemplarisk diskursanalyse, idet de argumenterer for at ideen om det nasjonale, eller "det danske", er en diskursiv konstruksjon. Det er ikke slik at det danske ensidig kan forbindes med stat, territorium, borgere og selvbestemmelse, - som "en daglig folkeavstemming". Det er heller ikke slik at det å være dansk ensidig kan forbindes med et folkelige fellesskap omkring felles historie, språk og kultur. Tvert om er det danske en diskursiv

konstruksjon som går bakenfor objektive kriterier eller subjektive valg. Ideen om det danske må derfor forstås som en bestemt måte å tillegge verden mening på. Slik sett gjør forfatterne en eksemplarisk 'multiperspektivistisk' diskursanalyse idet de med utgangspunkt i både diskursteori, kritisk diskursanalyse og diskurs-psykologi, viser, hvordan 'det danske' inngår i en kamp om meningsdannelse. Eller med andre ord; hvordan det nasjonale interagerer med, blir påvirket av og kjemper om en plass ved siden av andre betydningsuniverser.

Boblen som sprakk

Etter å ha lest denne boken, tenker jeg derfor: "heldig for meg at boblen sprakk". For det første viser forfatterne tydelig at det ikke finnes kun én, men *mange bobler*. For det andre viser de at ja, det er riktig at det finnes et *avgrenset rom*. Men rommet er forskjellig, alt etter hvilket teoretiske perspektiv du velger. Og for det tredje får de meg til å *tvile*, både på diskursens orden, på spillet mellom diskurser, på hva som får diskursen til å endre seg og på hva jeg eventuelt kan finne når jeg har gjort en diskursanalyse. Og ikke minst tviler jeg på min egen rolle som forsker. Slik sett var det godt å lese denne boken. Boken fikk meg til å stille spørsmål, til å problematisere mitt eget arbeid, - og til å lese enda flere bøker om diskursanalyse. Så nå ser jeg for meg at min diskursanalyse trolig vil være som en ny boble, en boble som svever rundt i academia, som beveges i møte med andre teoretiske strømninger og som kjemper om en plass i rommet ved siden av andre bobler. Og som kanskje sprekker i møte med mine kollegers kritiske blikk.